

Универзитет у Београду
Факултет политичких наука
Наставно-научном Већу

Наставно-научно Веће Факултета политичких наука Универзитета у Београду, на седници одржаној 24. маја 2018. године, на предлог Политиколошког одељења, формирало је Комисију за преглед и оцену докторске дисертације „Предмет и природа патриотске привржености у плуралним друштвима“, кандидата Николе Бељинца, у саставу: проф. др Илија Вујачић, проф. др Миодраг Јовановић и проф. др Ђорђе Павићевић, ментор. Комисија је детаљно прегледала и оценила наведену докторску дисертацију и на основу мишљења свих њених чланова Наставно-научном Већу Факултета политичких наука Универзитета у Београди подноси

ИЗВЕШТАЈ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

I Основни подаци о кандидату и дисертацији

1. Основни подаци о кандидату

Никола Бељинац је рођен у Београду, 14. јануара 1983. године. Дипломирао је на Факултету политичких наука Универзитета у Београду, смер Међународни односи дипломским радом на тему “Домети и перспективе консоцијативне демократије у савременом политичком систему Либана” који је одбранио је у јануару 2007. године завршивши факултет са просечном оценом 9,57. Исте године уписао је мастер студије на Факултету политичких наука, смер Политичка аналитика и менаџмент. Фебруара 2010. године завршава мастер студије са просечном оценом 10,00. Мастер рад „Проблеми моралне и политичке аутономије у теоријама мултикултурализа“ одбранио је са највишом оценом 10. Октобра 2007. године изабран је за демонстратора на предмету Савремена политичка теорија. Децембра 2008. године изабран је за сарадника у настави на годину дана у пуном радном односу на предметима Упоредна политика и

Савремена политичка теорија. Јула 2010. изабран је за асистента за научну област „Политичка теорија, политичка историја и методологија политичких наука“ на предметима Савремена политичка теорија, Теорија политичког поретка, Проблеми и спорови у савременој политичкој теорији и Теорије правде. Реизабран је у звање асистента за научну област „Политичка теорија, политичка историја и методологија политичких наука“ 2013. године.

Учествовао је на пројектима Министарства просвете и науке „Конституционализам и владавина права у изградњи националне државе – случај Србије” (број пројекта: 47026) које заједнички спроводе Правни факултет и Факултет политичких наука Универзитета у Београду и „Политички идентитет Србије у регионалном и глобалном контексту“ (број пројекта: 179076). Учествовао је у спровођењу пројекта „Јавне политике Србије“ у организацији фондације Хајнрих Бел и Удружења за политичке науке Србије. Новембра 2012. године учествовао је као панелиста на округлим столовима у Новом Пазару и Новом Саду, у оквиру пројекта „Политике признања у Србији“ у организацији Удружења за политичке науке Србије.

Упоредо са формалним образовањем, Никола Бељинац је похађао и различите програме неформалне едукације и има значајно искуство у едукативним програмима. Као сарадник Програма за младе Грађанских иницијатива учествује у осмишљавању и спровођењу више пројеката који се баве унапређењем положаја младих у Србији и образовањем наставника грађанског образовања. За време основних академских студија био је полазник, а потом и координатор Дебатног клуба Факултета политичких наука. Награђен је стипендијом ЕФГ банке за остварен успех током основних академских студија. Говори енглески (а), француски (п) и шпански језик (п). Члан је Удружења за политичке науке Србије.

Никола Бељинац је до сада објавио више научних радова од којих су најважнији:

- Никола Бељинац, „Политички идентитет Србије: приступ уставног патриотизма“, *Годишњак Факултета политичких наука Универзитета у Београду*, бр. 6, Београд, 2012, стр. 13-27, ISSN 1820-6700 М51 (**Референтни рад**)
- Никола Бељинац, „Морална и политичка аутономија у теорији либералног мултикултурализма“, *Годишњак Факултета политичких наука Универзитета у Београду*, бр. 5, Београд, 2011, стр. 151-170, ISSN 1820-6700 М51

- Никола Бељинац, „Да ли је уставни патриотизам могућ у мултикултурним друштвима?“, *Годишњак Факултета политичких наука Универзитета у Београду*, бр. 6, Београд, 2011, стр. 225-226, ISSN 1820-6700 М51
- Никола Бељинац, „Патриотизам и суочавање са прошлошћу: од самообмањујућег ка самопреиспитујућем патриотизму“ у: Радмила Накарада, Немања Џуверовић, *Интерпретације југословенских сукоба и њихове последице: између суштинског дијалога и неслагања*, Факултет политичких наука, Форум ЗДФ, 2016, стр. 159-171, ISBN 978-86-6425-010-8 М63
- Никола Бељинац, „Мултикултурно грађанство на искушењу: осврт на неуспех либералног мултикултурализма у Србији“ у: Бојан Вранић, Горан Дајевић (ур.) *Демократска транзиција у Србији - (ре)капитулација првих 25 година*, Универзитет у Београду - Правни факултету, Београд, 2016, стр. 179-188, ISBN 978-86-7630-670-1 М63
- Никола Бељинац, „Политичка интеграција постјугословенског друштва: домашај и границе либералног национализма“, објављено излагање са научне конференције, у: Милан Подунавац (ур.), *Политика: наука и професија*, Факултет политичких наука и Удружење за политичке науке Србије, Београд, 2013, стр. 125-137, М45
ISBN 978-86-84031-63-3
- Никола Бељинац, „*Political Structure of Multiculturalism and majority-minority relations: the Case of Serbia*“ у Милан Подунавац (ур.), *The Challenges of Multiculturalism: SEE Perspective in European Discourse*, Фондација Хајнрих Бел, Београд, 2012, стр. 221-230, ISBN 978-86-86793-10-2 М14
- Никола Бељинац, „Консоцијативна демократија у пост-конфликтним друштвима“, *Политеиа*, бр. 3, Факултет политичких наука у Бањалуци, Бања Лука, 2012, стр. 199-208, ISSN 2232-9641 М53
- Никола Бељинац, „Држава и демократија“ (приказ), *Политичке перспективе*, Факултет политичких наука, Београд, бр. 3, 2011, стр. 137-141 М53
- Никола Бељинац, „Мултикултурализам и (дез)интеграција: осврт на европске дебате о дOMETИМА мултикултурног грађанства“, *Политички живот*, бр. 3,

Факултет политичких наука и Службени гласник, Београд, 2011, стр. 73-80. ISSN 2217-7000 M53

- Ђорђе Павићевић, Никола Бељинац, „Мултикултурне политике у Србији“ у: Милан Подунавац (ур.), *Јавне политике Србије*, Фондација Хајнрих Бел, Београд, 2011, стр. 135-149, М44
ISBN 978-86-86793-09-6
- Никола Бељинац, „Уставни патриотизам схваћен контекстуално“, у: Милан Подунавац, Биљана Ђорђевић (ур.), *Устави у времену кризе: постјугословенска перспектива*, Факултет политичких наука, Удружење за политичке науке, Београд, 2015, стр. 247-259, ИСБН 978-86-84031-78-7 M33
- Никола Бељинац, „Политика признања партикуларних идентитета – дијалог мултикултурализма и либералне државе“, *Синтезис*, бр. 1, Београд, 2009, стр. 31-48, ISSN 1821-2743 M53
- Никола Бељинац, „Либерализација посткомунистичких друштава Југоисточне Европе – мултикултурна перспектива“, у: Бојан Вранић, Илија Вујачић, Чедомир Чупић (ур.), *Консолидација демократије – двадесет година након пада Берлинског зида*, Факултет политичких наука и Конрад Аденауер Фондација, Београд, 2009, стр. 224-233,
ISBN 978-86-84031-37-4

Никола Бељинац је као коуредник уредио следећи зборник радова:

- Илија Вујачић, Никола Бељинац (ур.) *Нова Европа и њена периферија*, Факултет политичких наука, Удружење за политичке науке Србије, Београд, 2015, М48

Никола Бељинац је учествовао на више међународних и домаћих научних скупова и конференција, где је имао самостална излагања. Истичемо најважнија међународна излагања:

- “Patriotic Loyalty in Multicultural States”, на The Central and Eastern European Forum of Young Legal, Political and Social Theorists (CEE Forum), одржаном 9-10. маја 2014. године на Правном факултету у Загребу.

- „Патриотизам и суочавање са прошлошћу: од самообмањујућег ка самопреиспитујућем патриотизму“, на регионалној конференцији *Интерпретације југословенских сукоба и њихове последице: између суштинског дијалога и неслагања*, 14. Новембра 2015. године на Факултету политичких наука у Београду.
- „Мултикултурно грађанство између чланства и припадања - осврт на (не)успех либералног мултикултурализма у постјугословенским државама“, на научној конференцији *Демократска транзиција Србије –Рекапитулација првих 15(25) година*, на пројекту „Конституционализам и владавина права у изградњи националне државе - случај Србије“ одржаној 28. новембра 2015. године у Зрењанину;
- „Уставни патриотизам у подељеним друштвима“, излагање на 19. међународном скупу „Националне мањине у демократским друштвима“, Бријуни, Хрватска, 21-24. мај 2015.
- „Уставни патриотизам схваћен контекстуално“ на међународној научној конференцији „Устави у времену кризе: постјугословенска перспектива“ одржаној 27-28. септембра на Факултету политичких наука у Београду;
- “Political Structure of Multiculturalism and majority-minority relations: the Case of Serbia”, излагање на међународној научној конференцији „The Challenges of Multiculturalism: SEE Perspective in European Discourse“, одржаној 23-24. марта 2012. године на Факултету политичких наука;
- „Политичка интеграција постјугословенског друштва – домашај и границе либералног национализма“, излагање на регионалној научној конференцији „Политика: наука и професија“ одржаној 31. маја - 2. јуна 2013. године на Факултету политичких наука.

2. Основни подаци о дисертацији

Одлуком Универзитета у Београду – Веће научних области правно-економских наука, од 14. октобра 2014. године, кандидату Николи Бељинцу је одобрена израда докторске дисертације „Предмет и природа патриотске привржености у плуралним друштвима“.

У погледу форме и садржаја, дисертација је урађена у складу са правилима

Универзитета и Факултета политичких наука, А4 формата, фонт Times New Roman, проред 1,5, маргине 30мм. Дисертација заједно са списком коришћене литературе има укупно 217 страна, и уз то резиме на српском и енглеском језику, садржај и биографију кандидата.

Сходно Правилнику о академској честитости Факултета политичких наука, дисертација је прошла проверу оригиналности у програму Валтез (ValTez) на основу чега је утврђено да је рад урађен у складу са постављеним нормама и принципима академског поштења и да није реч о плагијату ни у једном делу текста.

Дисертација кандидата Николе Бељинца састоји се из седам радних целина одељених на увод, пет поглавља и закључак, по следећем редоследу: I Увод, II Патриотизам у етици, III Патриотизам у либерално-комунитарном спору, IV Патриотизам и национализам, V Патриотизам и нови републиканизам, VI Уставни патриотизам и VII Закључак.

На крају је приложен списак коришћене литературе који броји 208 библиографских јединица и укључује монографије, тематске зборнике, научне чланке, документа, чланке из домаћих и страних дневних новина и магазина и интернет изворе. Поред тога, налази се и кратка биографија аутора као и неопходне потписане изјаве о ауторству, о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада и изјава о коришћењу.

II Предмет и циљ дисертације

Предмет докторске дисертације јесте основ осећаја патриотске привржености који грађани осећају према властитој политичкој заједници. Патриотска приврженост је важна јер представља основ лојалности заједници која се драматично испољава у периодима криза, а мање драматично у свакодневним политичким праксама, кроз поштовање симбола и одржавање политичких ритуала, светковина и преношење историјских наратива. Патриотска приврженост је после дуже времена постала предмет озбиљног преиспитивања унутар савремене политичке теорије из два разлога. Прво, традиционални основи на којима је она почивала пољуљани су све већим притисцима имиграције и захтевима резиденцијалних мањина за мањинским правима. Враћањем на дневни ред идентитетских питања, променили су се и односи већине и мањине. Друго, постало је важно поново успоставити осећај припадности како би политичке заједнице

обезбедиле лојалност грађана, минимално јединство и стабилност. Овај проблем су посебно снажно искусиле сложене политичке заједнице, али и сва друштва у којима постоје трајније културне и/или етничке линије поделе.

Кандидат ово питање смешта у контекст плуралних друштава, друштва у којима су грађани подељени по линијама подела у чијој су основи различите културне, религиозне и/или етничке идентификације, али које нису толико дубоке да заједнички живот чине немогућим. Овако подељена друштва се суочавају са проблемом како да пронађу заједничку основу на којој би различите групе могле да изражавају приврженост заједничком животу упркос разликама. Традиционални национални идентитетски образац уједињавања заједнице није у стању да произведе трајну приврженост заједници код значајног дела популације. Савремена политичка теорија се озбиљно суочава са овим проблемом јер недостатак задовољавајућег одговора на питање зашто одређена група људи живи у истој држави производи низ политичких дефицита који произилазе из недостатка осећаја заједништва и солидарности.

У савременој политичкој теорији доминантна су три различита приступа овој теми: либерални национализам, нови републиканизам и уставни патриотизам. Кандидат све теорије разврстава на оригиналан начин у две категорије. Оне које одговор на питање о патриотским осећањима траже у привржености предмету (објекту) привржености и оне које осећај привржености базирају на природи саме патриотске привржености, односно начину на који се приврженост стиче и испољава. Либерални национализам, нови републиканизам и једна од верзија уставног патриотизма патриотску приврженост везују за фиксирани објекте привржености: заједничку судбину, етичко-политичке вредности или контекстуализоване универзалне вредности. Друга верзија уставног патриотизма приврженост везује за начин на који се патриотизам упражњава и не приписује му никакав садржај, него се позива на стално преиспитивање и недовршеност основа политичког живота.

Никола Бељинац брани другачију верзију уставног патриотизма у односу на претходне две. То је верзија уставног патриотизма која се фокусира на начин на који се испољава патриотска приврженост, али која узима у обзир контекстуалне факторе: заједничку историју, успехе, неуспехе, победе, поразе итд. Циљ кандидата је двострук. С једне стране, он настоји да покаже да постојеће теорије патриотизма не задовољавају стандарде нормативне оправдивости на коју претендују. С друге стране, он предлаже концепцију уставног патриотизма за коју сматра да пружа добре разлоге свим грађанима подељених друштава.

III Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Хипотетички оквир докторске дисертације чине две основне (опште) хипотезе и пет посебних хипотеза.

Прва основна хипотеза докторске дисертације јесте да либерални национализам и нови републиканизам, тиме што везују патриотизам за фиксирани предмет привржености, нужно доприносе есенцијализацији једне супстантивне концепције добра што може водити ка осуди, искључивању или асимилацији појединаца и група чије се концепције добра не подударaju са прокламованим предметом привржености.

Посебна хипотеза 1: Патриотизам, у кључу либералног национализма, испољава се као задата лојалност - покоравање фиксираном предмету привржености оличеном у одабраним (есенцијалним) идентитетским карактеристикама једне етничке групације.

Посебна хипотеза 2: У теорији либералног национализма критеријум вредновања легитимитета државе и њеног овлашћења да захтева приврженост од грађана није ништа друго до већинска концепција добра која се узима као коначни основ саме државе.

Посебна хипотеза 3: Нови републиканизам питања припадности и привржености смешта у раван етичког само-разумевања чиме не успева да превазиђе супстантивно одређење патриотске лојалности.

Посебна хипотеза 4: Неорепубликанска критика национализма се у крајњем реализује тек као замена једног фиксираног и есенцијализованог предмета патриотске привржености (нација) другим (република), што је једнако непожељан исход у околностима етно-културног плурализма.

Друга основна хипотеза јесте да уставни патриотизам, у условима етно-културног плурализма, представља нормативно супериорнији теоријски приступ од било које варијанте либералног национализма и новог републиканизма јер радикално преобликује анатомију патриотске привржености тако да буде могућа за грађане који прихватају различите концепције добра.

Посебна хипотеза 5: Питање предмета патриотске привржености, у уставном патриотизму, следи из претходног разматрања начина на који би патриотизам требало упражњавати (природа патриотске привржености) што би могло водити ка исправнијим

политичким исходима у погледу подстицања патриотских осећања код грађана који не деле исту концепцију добра.

IV Кратак опис садржаја дисертације

Дисертација кандидата Николе Бељинца састоји се из седам радних целина одељених на увод, пет поглавља и закључак, по следећем редоследу: I Увод, II Патриотизам у етици, III Патриотизам у либерално-комунитарном спору, IV Патриотизам и национализам, V Патриотизам и нови републиканизам, VI Уставни патриотизам и VII Закључак.

У **Уводу** (стр. 1-30) односно првом, уводном, поглављу се износе предмет и циљ рада, кратко излаже теза која ће се бранити и разматра значај и значење централних појмова - патриотизма, привржености, домовине и предмета и природе патриотске привржености. Кандидат предлаже да патриотизам схватимо као облик привржености која се испољава кроз посебну, активну бригу за добробит домовине и земљака. Потом се указује на разлику у значењу између патриотизма и неких, само наизглед, сличних појмова попут „политичке обавезе“, „политичке дужности“ и „политичке послушности“.

Теза коју кандидат најављује да ће бранити у раду је да националистичке политике припадања не само да не могу адекватно одговорити на изазов етнокултурног плурализма зато што нису у стању да код свих грађана подстакну осећаје узајамне присности и посвећености, већ продубљују проблем отуђености од јавне сфере која постаје простор егзистенцијалне борбе између већинске и мањинских група. Позитивније одређено, теза је да је патриотска приврженост потребна за опстанак либерално-демократских држава али да она мора бити доступна свим грађанима на једнакој основи (једнакост у припадању). Најављује се да су разлози за одбацивање националистичке концепције патриотске привржености и функционални и нормативни, али да ће се теза понајвише бавити нормативним разлозима према којима је неоправдано да се морални трошкови намећу оном делу популације који не дели доминантну концепцију доброг живота из које би националисти да црпе критеријуме патриотске лојалности. Патриотизам који може бити нормативно оправдан мора почивати на проширеном схватању једнакости.

У уводном поглављу се најављују утицајне савремене политичке теорије које се

баве утемељењем патриотизма које ће се обрађивати у раду: либерални национализам, нови републиканизам и уставни патриотизам, које су, према кандидату Бељинцу, на различите начине нормативно мањкаве и које је потребно превазићи или ревидирати. Кандидат брани другачију варијанту уставног патриотизма којег треба схватити као теоријску позицију у којој начин испољавања патриотизма (природа патриотске привржености) гради политички контекст којем смо привржени (предмет патриотске привржености), а не обрнуто. Уводно поглавље се завршава прегледом историјске генезе патриотског етоса кроз следеће епохе: античка Грчка, стари Рим, рано Хришћанство, феудално доба, период апсолутистичких монархија и доба националне државе. Кандидат констатује се појавом националне државе патриотизам утопио у националистички дискурс што је утицало на његово маргинализовање у академским круговима, нарочито након Другог светског рата.

У другом поглављу „Патриотизам у етици“ (стр. 31-72) кандидат Бељинац означава етичке дебате о границама лојалности, током осамдесетих година двадесетог века, као први сигнал обнове академског интересовања за тематику патриотске привржености. Ове дебате су се бавиле питањима посебних односа: од питања која се тичу моралне оправданости породичне и пријатељске привржености до оправдања патриотске привржености, односно могу ли се исти разлози употребљавати за пристрасност родитеља и сродника, с једне, и земљака с друге стране. Етичари су оживели појам патриотизма као легитимне теме изучавања и испитивања након више деценија маргинализације.

Етичке аргументе у прилог патриотизма, кандидат дели у две групе: консеквенцијалистичке и неконсеквенцијалистичке. Консеквенцијалистичка аргументације се разматра на примеру „Модела додељених одговорности“ Роберта Гудина, док се консеквенцијалистички приступ приказује кроз три теорије: теорију ферплеја и захвалности (Ричард Дагер и Алан Гевирт), теорију природних дужности (Дон Ролс и Цереми Волдрон) и кантијанску теорију (Паулин Клеингелд). У обе етичке варијанте, фокус је био на процени исправности понашања патриоте, уместо на тумачењу патриотизма као саставног елемента уређења политичких заједница. Кандидат Бељинац као најважнији допринос етичара види повратак патриотизма на академску сцену и постепено признање да патриотизам није само деструктиван, већ да може позитивно вреднован (да се у име патриотизма може супротстављати злочинима, на начин на који је то био случај са отпором нацизму и фашизму), иако се свакако није

вратио на пиједестал какав је имао код класичних републиканаца, где је патриотизам сматран врлином. То својеврсно ослобођење од тоталне кривице патриотизма довело је до потраге за морално исправним разлозима за патриотско понашање.

Оно што је недостатак ових етичких дебата јесте што патриотизам нису тумачили као политички феномен, па га тако нису упоређивали са другим политичким појмовима попут нације, национализма и националне државе, већ су се сви ови појмови чешће употребљавали као синоними. Кандидат такође сматра да етичке теорије мешају патриотску приврженост са политичким дужностима, односно да саме етичке теорије нуде боља објашњења за моралну природу политичких дужности него за патриотску приврженост. Заправо, етичке расправе, према кандидату, нису изнедриле нити једно интристично оправдање патриотске привржености, већ више инструментална оправдања: било да је реч о утилитаризму који га види као средство за максимирање користи; или теоретичарима фер-плеја и захвалности за које је патриотска приврженост враћање дуга за примљене бенефите; теоретичарима природне дужности за које је патриотизам средство одржавања праведних институција; или, најзад, за кантијанце за које је патриотизам инструмент подупирања демократске самоуправе.

У трећем поглављу „Патриотизам у либерално-комунитарном спору“ (стр. 73-103) кандидат Бељинац се бави разматрањима вредности патриотске привржености у оквиру чувеног либерално-комунитарног спора обновљење нормативне политичке филозофије. Како је појам заједнице и политичке заједнице централни појам овог спора, није неочекивано што се унутар овог спора нашло место за патриотизам. У овом поглављу се детаљно разматрају аргументи укорененог сопства (Мајкл Сандел), друштвеног окружења (Чарлс Тејлор) и моралног образовања (Аластер Мекинтајер).

Кандидат Бељинац допринос либерално-комунитарног спора за профилисање савремених теорија патриотизма првенствено приписује комунитарцима. Први је допринос што се о патриотизму поново говорило као о политичком феномену, што је једино могуће имајући у виду да се патриотска приврженост схвата као ствар доброг грађанства. Други је допринос што су комунитарци убедљивије од етичара развили разлоге за постојање партикуларистичке везе између индивидуа и њихових политичких заједница, па су чак и претеривали са партикуларизмом због својих холистичких теза.

Оно што кандидат препознаје као озбиљан недостатак комунитараца у разматрању патриотске привржености јесте некритично приступање постојећим политичким заједницама као знатно хомогенијим него што оне то јесу данас или него

што су то икада и биле. Хомогеност је чешће него не била резултат искључивања из јавног живота припадника маргинализованих група. Кандидат Бељинац учова да ово посебно погађа познате комунитарне аргументе укорењеног сопства и моралног образовања. Такође, показују се и проблеми који се јављају тумачењем политичке заједнице као конститутивне за дефинисање идентитета и моралног сензибилитета појединаца: идентификација са домовином која не искључује активан однос према предмету привржености није исто што и статична ситуираност сопства. Кандидат се најпохвалније одредио према трећем комунитарном аргументу - аргументу друштвеног окружења - као о аргументу који има потенцијал да на задовољавајући начин хармонизује захтеве индивидуалне слободе и заједничког добра, иако се признаје да код комунитараца често није јасно да ли је друштвено окружење нешто што наслеђујемо (у том случају аргумент пати од истих недостатака као и аргумент укорењености) или је оно ствар заједничког политичког постигнућа. Општи закључак кандидата Бељинца је да је комунитаризам ипак остао недоречен у вези са својим централним појмом - појмом заједнице - јер је често нејасно о којој заједници комунитарци говоре.

Четврто поглавље „Патриотизам и национализам“ (стр. 104-145) анализира предмет и природу патриотске привржености код савремених теоретичара национализма за које је *патриа* национална држава, а национализам главни покретачки мотор патриотске привржености. Посебно место овде заузима теорија либералног национализма за коју кандидат тврди да је комбинација три елемента: либералног егалитаризма, комунитаризма и модернистичког схватања нације и национализма. У овом делу најпре се излажу познате социолошке теорије нације и национализма у којима се настанак и развој нација везује за економске чиниоце модерног доба (Ернест Гелнер), за ширење капиталистичке привреде и тржишта (Бенедикт Андерсон), за процесе политичке трансформације (Ерик Хобсбаум) и за постојање историјског континуитета у неговању колективних сећања, митова и симбола (Ентони Смит). Потом се прелази на испитивање три најзначајније савремене теорије либералног национализма: теорију контекстуалног сопства (Јаел Тамир), теорију о нацијама као етичким заједницама (Дејвид Милер) и теорију мултикултурног национализма (Вил Кимлика). Они у својим теоријама комбинују интринстична и инструментална оправдања националне припадности, али кандидат Бељинац показује напетост између формалне преваге инструменталистичког гледишта према којем је национализам инструмент за постизање либерално-егалитарних вредности над интринстичним гледиштем, с једне стране, и

разоткривања улоге национализма код либералних националиста у произвођењу мотива за поштовање конкретног политичког ауторитета - оног са којим неко има претполитичку супстантивну везу.

Напетост између либералног и националног у либералном национализму, укратко, састоји се у томе да национализам чешће угрожава либералано-егалитаристичке циљеве него што их инструментално обезбеђује. Предмет патриотске привржености за либералне националисте је нација (и посредно, национална држава), дефинисана комбиновањем субјективних и објективних аспеката, са основним критеријумом у виду узајамног уверења о припадању нацији. Патриотизам либералног националисте испољава се показивањем посебне бриге за добробит своје нације и добробит својих сународника. Природа патриотске привржености таква је да нацију не затвара трајно за пријем нових чланова нити искључује критичко преиспитивање садржаја националне културе. Оно што је проблем који кандидат уочава јесте да су решења либералних националиста слаба јер су услови преиспитивања садржаја националне културе контролисани од оних који немају интереса да допусте ово преиспитивање. Тако је, према кандидату Бељинцу, ствар у томе да је само површно решење либералних националиста избегло есенцијализам конзервативног национализма. Концепт нације није истањен онолико колико либерални националисти тврде. Уколико либерални националисти инсистирају на томе да чланови етнокултурних мањина немају обавезу прикључивања заједничком националном идентитету односно немају обавезу патриотске привржености какву осећају грађани доминантне нације, долази се до проблема неједнаке дистрибуције припадања и привржености у теоријама либералног национализма које су, како показује кандидат Бељинац, нормативно незадовољавајуће. Уколико се не може подстаћи једнакост у припадању, јавља се проблем самопоштовања и самовредновања припадника етнокултурних мањина који неједнако припадају нацији и држави.

Пето поглавље „Патриотизам и нови републиканизам“ (стр.146-154) разматра место патриотизма унутар савремене републиканске теорије. Кандидат полази од констатације да је неоримска републиканска струја понудила потпуније објашњење патриотске привржености у односу на савремену школу аристотеловског републиканизма. Неоримска републиканска солуција развија се на цицероновском схватању слободе као одсуства господарења и под утуцајем ренесансних учења о важности грађанских врлина, па је отуда разумљиво што се концепт патриотске

привржености највише сусреће у текстовима ове групе неорепубликанаца.

Кандидат се посебно бави анализом „уурењеног републиканизма“ италијанског теоретичара Мауриција Виролија. Вироли реконструише Цицеронов концепт слободе супростављајући га како Аристотеловском схватању позитивне слободе, тако и либералној концепцији негативне слободе. Уместо да слободу схватимо као начин живота или одуство ограничења, Вироли предлаже да се слобода схвати политички, као одуство доминације међу људима. Како ова слобода није могућа без посвећених грађана који учествују у јавним пословима и одупиру се узурпацији и кварењу политичких установа, патриотизам заузима високо место у Виролијевом систему идеја. Кандидат уочава извесне недоследности у ономе што је требало да буде чисто политичка верзија патриотизма. Иако је Вироли био оштар противник националистичких визија заједнице, он није успео да у потпуности одвоји свој појам политичке слободе од комунитарног залеђа нације. То је посебно уочљиво у Виролијевом схватању предмета патриотске привржености који почива на наслеђеним културним везама и обрасцима унутар којих се подстиче љубав према републиканским установама властите државе.

Кандидат закључује да Виролијев неорепубликанизам пати од двоструке етичке оптерећености. Прва је комунитарно условљена и огледа се у везивању републиканске слободе за претполитичку културну основу, без проблематизовања њене садржине и њеног порекла. Друга врста етичке оптерећености је типично републиканска и односи се на уплив формативних политика у Виролијев пројекат: да би се политичка слобода очувала, држава претходно мора да образује грађане и усмерава њихова схватања доброг живота према општем добру. На крају се испоставља, примећује кандидат Бељинац, да је неорепубликански патриотизам потенцијално репресивнији према припадницима етнокултурних мањина у односу на претходно размотрене варијанте либералног национализма

Шесто поглавље „Уставни патриотизам“ (стр. 155-199) анализира начин на који се предмет и природа патриотске привржености конципирају у теоријама уставног патриотизма. Кандидат на почетку овог поглавља саопштава да ће заступати тезу да уставни патриотизам нуди нормативно конзистентније одговоре на изазов етнокултурног плурализма у савременим либерално-демократским друштвима, него што то чине конкурентске теорије либералног национализма и новог републиканизма. Кандидат уочава да се основна дилема у вези са уставним патриотизмом тиче његових капацитета да мотивише и интегрише људе, али не сматра да је у питању неразрешив

проблем, како тврде критичари. Потом се излажу Стернбергерова, Хабермасова, Милерова и Маркелова теорија уставног патриотизма и три најутицајније критике.

Одговарајући на критику наводне апстрактности уставног патриотизма, кандидат истиче да ову врсту патриотске привржености не треба да схватамо позитивистички, као лојалност конкретном уставном тексту, већ шире, као посвећеност идеји уставности која почива на одређеним партикуларним додацима. Две су врсте тих додатака, према кандидату Бељинцу. Прво, уставни патриотизам се увек успоставља у конкретном историјском и друштвеном контексту из кога црпи посебне садржаје. Ти садржаји се, међутим, узимају само као полазна основа заједничког живота, а не као некаква задата културна суштина коју би требало есенцијализовати и чувати. Друго, уставни патриотизам је у стању и да сам, из властитих извора, продукује партикуларне привеске за које се придржавају универзални принципи либералне демократије. Поента је у томе да се ниједан облик партикуларности не сматра трајним и непромењивим. Одвезујући лојалност од фиксираних и привилегованих предмета привржености, уставни патриотизам, према мишљењу кандидата, доприноси једнаком дистрибуирању осећања припадања код свих грађана, независно од њихових етнокултурних идентитета. У томе лежи главна нормативна вредност уставног патриотизма и његова предност у односу на либерални национализам и нови републиканизам.

Седмо поглавље је Закључак у којем се сумирају најважнији налази овог истраживања. Кандидат подвлачи главну тезу рада – да се особе којима је онемогућено да развију осећај припадања политичкој заједници суочавају са ускраћивањем примарног добра самопоштовања. Веза између (не)припадања и патриотизма је двострука. Патриотску приврженост могу да развију само особе које осећају да припадају политичкој заједници у којој живе. Патриотска приврженост грађана је важна претпоставка дугорочне стабилности либерално-демократских држава. С друге стране, званичне политике патриотизма које се репродукују кроз јавне симболе, митове, наративе, могу нарушити осећај самовредновања код једног дела грађанства и тиме узроковати кризу припадања. Зато је, сматра кандидат, неопходно преиспитати тренутни основ патриотске привржености кад год је у политичкој заједници на делу криза припадања и привржености.

Теорија уставног патриотизма даје добра нормативна решења за кризу припадања у постојећим националним државама. Ипак, однос између предмета и природе привржености у уставном патриотизму би, према кандидату, требало ревидирати у

односу на постојеће теоријске предлоге. С тим у вези, кандидат предлаже да уставни патриотизам не схватимо као облик патриотске привржености у којем се предмет фиксира (Хабермас, Стернбергер, Милер) или трајно одбацује (Маркел, Винсент), већ тако да начин испољавања патриотизма гради заједничко политичко окружење којем су људи привржени.

V Остварени резултати и научни допринос

Докторска дисертација „Предмет и природа патриотске привржености у плуралним друштвима“, кандидата Николе Бељинца, пружа увиде у стање расправе о проблемима везаним за остваривање привржености грађана нормама поретка у савременим, плуралним друштвима. Научни допринос овог рада вишеструк.

Најпре, у раду се преиспитује досадашњи приступи овом проблему и критикују на високом нивоу аргументације. Либерално, комунитарно и нека републиканска решења се одбацују као превише ексклузивна и као политичка решења која нису у стању да обезбеде приврженост нормама поретка грађана који припадају мањинским групама које негују другачије вредности. Овако уређена друштва не могу да обезбеде равнправан третман свим својим члановима и производе патриотизам из лоших разлога или равнодушност грађана према функционисању политичке заједнице. Кандидат ово показује на примерима најпознатијих аутора који расправљају о овој теми.

Други важан допринос јесте допринос расправи о односу већине и мањина у плуралним друштвима. Кандидат се разматра и излаже нормативне основе на којима почива либерално-демократско друштво које може да обезбеди патриотску приврженост свих грађана, као припадника већине, тако и припадника мањина. Плурална друштва, да би обезбедила трајну стабилност, морају су воје темељне вредности уградити достигнућа свих група и омогућити трајну могућност рентерпретације ових вредности. На такав начин могу обезбедити приврженост темељном документу, уставу. Због тога се морају редефинисати и процедурални либерални основи политике заједнице али и супстантивне вредности на којима плурална друштва почивају.

Најважнији допринос јесте решење које се заступа у раду. Кандидат се залаже за нову верзију уставног патриотизма која може обезбедити и процедуралне основе остваривања права појединаца и вредносне основе које доприносе самопоштовању

група. Ова верзија уставног патриотизма омогућује да припадници свих група могу бити поносни на своју припадност датој политичкој заједници. Ово решење има и академски и практични значај. Оно је добро утемељено у савременим теоријама и аргументацији, али и примењиво као решење за проблеме које односи већине и мањине производе у савременим друштвима. Налази ове докторске дисертације су значајан допринос расправама о природи патриотизма и улози коју ова вредност има у савременим друштвима.

VI Закључак

Докторска дисертација „Предмет и природа патриотске привржености у плуралним друштвима“, кандидата Николе Бељинца урађена је у складу са прихваћеном пријавом. У раду се критички разматра проблем и доказују се хипотезе које су наведене у пријави. Основни делови рада и очекивани налази су наведени и образложени у пријави. Дисертација испуњава методолошке стандарде и ниво аргументације који се захтевају од научног рада.

Значај ове дисертације јесте у томе што разматра и контекстуализује дуговечни проблем са којим се суочавају и савремена друштва и који оптерећује њихово функционисање. Никола Бељинац разматра овај проблем полазећи од релевантне литературе и најновијих увида и нуди решење проблема образложено сложеном и утемељеном аргументацијом. Остварени резултати имају уједно и теоријски значај и адресирају конкретне проблеме са којима се суочавају демократске државе. У раду је на кохерентан и уведљив начин изложена аргументација у прилог тезе која се заступа. Имајућу у виду значај пробелема којим се дисертација бави, разматрану литературу и аргументацију Комисија сматра да ће овај рад допринети научној и академској расправи о природи демократије и њеним проблемима.

На основу претходно изнетих оцена Комисија предлаже Наставо-научном већу Факултета политичких наука да прихвати Извештај, формира комисију за одбрану у истоветном саставу и одобри одбрану докторске дисертације „Предмет и природа патриотске привржености у плуралним друштвима“, кандидата Николе Бељинца, и проследи дисертацију, извештај и своју одлуку у даљу процедуру Већу научних области правно-економских наука Универзитета у Београду

У Београду, 30. Јул 2019.

КОМИСИЈА

проф. др Илија Вујачић

редовни професор Факултета политичких наука Универзитета у Београду

проф. др Миодраг Јовановић

редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду

проф. др Ђорђе Павићевић

редовни професор Факултета политичких наука Универзитета у Београду